



בבית המשפט העליון

רע"א 5096/21

לפני :
כבוד השופט י' עמית
כבוד השופט ד' מינץ
כבוד השופטת י' וילנר

המבקש : פלוני

נ ג ד

המשיבים :
1. ש. שלמה חברה לביטוח בע"מ
2. פלוני
3. פלונית

בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
בבאר שבע בע"א 6901-10-20 מיום 21.6.2021, שניתן על
ידי כב' סגן הנשיאה א' ואגו והשופטים ג' גדעון ו-ג' לוין

בשם המבקש : עו"ד דניאל שבח ; עו"ד מורן לוסקי-אריכא

בשם המשיבה 1 : עו"ד משה עבדי

בשם המשיבים 2-3 : עו"ד א. ווגדן

פסק-דין

השופטת י' וילנר:

1. בקשת רשות ערעור "בגלגול שלישי" על פסק דינו של בית המשפט המחוזי
בבאר שבע (כב' סגן הנשיאה א' ואגו, והשופטים ג' גדעון ו-ג' לוין) בע"א 6901-10-20
מיום 21.6.2021, בגדרו התקבל ערעור המשיבה 1 על פסק דינו של בית משפט השלום
בבאר שבע (כב' סגן הנשיא י' ברוזה) בת"א 31013-12-17 מיום 15.9.2020, ונקבע כי
המבקש אינו בא בגדר "בן זוג" הזכאי לפיצויים כתלוי בארוסתו המנוחה, לעניין סעיף
78 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] (להלן גם: הפקודה).

2. ביום 3.3.2017 במהלך נסיעה ברכב בו נהג המבקש, אירעה תאונת דרכים שבה קיפחה ארוסתו את חייה בטרם עת (להלן: המנוחה), ילידת שנת 1989. במועד קרות התאונה היה הרכב מבוטח על-ידי המשיבה 1 (להלן: המבטחת).

המשיבים 2-3 הם הורי המנוחה (להלן גם: ההורים), ויורשיה הבלעדיים בחלקים שווים בהתאם לצו ירושה שניתן ביום 3.9.2017 לאחר שהמבקש הסתלק מחלקו בעיזבון.

3. ביום 14.12.2017 הגישו הורי המנוחה תביעה נגד המבטחת לתשלום פיצויים בעקבות מותה בתאונה. התביעה הוגשה כתביעת יורשים, ובה עתרו ההורים לקבלת פיצוי בגין אובדן הכנסות בשנים האבודות, הוצאות קבורה ומצבה ונזק לא ממוני. התביעה הוגשה במקור גם נגד המבקש כמי שנהג ברכב, ולא נטען דבר באשר להיותו בן זוגה של המנוחה בעת התאונה. בהמשך, נמחק המבקש כנתבע בתביעה, בשל תביעתו הנפרדת שהגיש בגין פגיעתו-שלו בתאונה (ת"א 23958-09-18), והוא צורף כתובע נוסף בתביעת ההורים.

4. בכתב התביעה המתוקן נטען כי המבקש היה בן זוגה של המנוחה ערב פטירתה ותלוי בה, ומשכך זכאי הוא לפיצויים כתלוי מכוח סעיף 78 לפקודה (המוחל מכוח סעיף 4(א) לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975). הובהר, כי בני הזוג חיו תחת קורת גג אחת, תוך שהם מנהלים משק בית משותף, וכי הם התעתדו להינשא ביום 18.5.2017.

5. המבטחת טענה כי מערכת היחסים שבין המבקש והמנוחה לא עומדת בתנאים הנדרשים על מנת להיחשב "ידועים בציבור", ועל כן אין למבקש זכאות לפיצוי כ"בן זוג" תלוי. כך, לטענתה, לא הוכח כי מערכת היחסים ביניהם עברה את שלב ה"ניסיון" והחברות, וכן לא הוכחה מערכת יחסים של תלות כלכלית.

פסק דינו של בית משפט השלום

6. בפסק דינו מיום 15.9.2020 קיבל בית משפט השלום את התביעה והורה למבטחת לפצות הן את הורי המנוחה שתבעו כיורשיה כאמור, והן את המבקש, כתלוי בה. נקבע כי יש לראות במנוחה ובמבקש "בני זוג" לעניין סעיף 78 לפקודה, ועל כן

המבקש זכאי לפיצויים כתלוי. בית משפט השלום ציין כי כבר נפסק בעבר כי המונח "בן זוג" שבסעיף 78 לפקודה כולל גם בני זוג "ידועים בציבור". עוד צוין כי בהתבסס על הראיות השונות שהוצגו בהליך, ובהן העובדה כי טקס הנישואין של המבקש והמנוחה עתיד היה להתקיים כחודשיים לאחר קרות התאונה, הרי ש"פני המנוחה והתובע [המבקש] היו למיסוד המערכת שלהם [...] ולמעשה, כוונתם הייתה להיות בני זוג לא רק בפועל (כפי שהיו) אלא כלפי כולי עלמא". בית משפט השלום הוסיף בהקשר זה כי הסתלקות המבקש מעיזבון המנוחה מלמדת על זכותו לרשת אותה בהתאם לחוק, וכי המסמכים השונים שהוצגו, ובהם הסכמי שכירות של הדירה בה התגוררו השניים ומסמכי רישום לנישואים כאמור לעיל, מוכיחים את כוונתם להישאר יחד כבני זוג. בית משפט השלום עמד על הקשיים הנובעים מכך שבכתב התביעה המקורי נטען כי המנוחה הייתה רווקה ובהתאם לכך התבקש פיצוי בשים לב להיותה חסרת תלויים, ואולם נקבע כי אירוסי בני הזוג הוסתרו בתחילת ההליך המשפטי מטעמים רגשיים, וכי ממילא המבטחת ידעה על כך. בית משפט השלום אף דחה את טענת המבטחת כי המבקש מנוע מלתבוע את נזקיו כתלוי, לאור חתימתו על כתב קבלה וסילוק במסגרת תביעתו הנפרדת. לבסוף, פסק בית המשפט להורי המנוחה פיצוי כיוורשים בגובה 1,116,930 ש"ח, ולמבקש פיצוי כתלוי במנוחה בסך 1,168,326 ש"ח.

פסק דינו של בית המשפט המחוזי

7. המבטחת ערערה על פסק דינו של בית משפט השלום לבית המשפט המחוזי, וערעורה התקבל. בית המשפט המחוזי קבע כי המבקש אינו זכאי לפיצוי כ"בן זוג" שהיה תלוי במנוחה.

8. בית המשפט המחוזי ציין בפסק דינו כי המושג "ידועים בציבור" עשוי להתפרש באופן שונה בהקשרים משפטיים שונים, וזאת משום שמערכת היחסים נבחנת בשים לב לתכליותיו של ההסדר המשפטי הרלוונטי. בהתאם לכך, כך צוין, היסודות העובדתיים הנדרשים לשם הכרה בקשר הזוגי עשויים להשתנות בין ההקשרים המשפטיים השונים. בהמשך נקבע כי הכרה בבן זוג כידוע בציבור הזכאי לפיצוי כתלוי, מחייבת, לצד הוכחת חיים תחת קורת גג אחת וניהול משק בית משותף, גם הוכחת תלות כלכלית בפועל, אשר נקטעה על ידי מעשה הנזיקין. הובהר, כי בניגוד לקביעת בית משפט השלום, לא ניתן להסתפק אך בתלות עתידית. צוין כי זו אף ההלכה שנקבעה בפסק הדין המנחה לעניין זה בע"א 2000/97 לינדורן נ' קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונת דרכים, פ"ד נה(1) 27 (1999).

9. בית המשפט המחוזי קבע כי במקרה דנן לא הוכחה התקיימותה של מערכת יחסים של תלות בפועל. נקבע כי פסק דינו של בית משפט השלום התמקד בעיקר בכוונות בני הזוג לעתיד, וכפועל יוצא מכך בסיכוי שבעתיד תתקיים ביניהם תלות, חלף בחינת מערכת היחסים כפי שהייתה בפועל עובר לקרות התאונה. בתוך כך נקבע כי בפסק דינו של בית משפט השלום אין כל ממצא המלמד על כך שעובר לתאונה בני הזוג ניהלו מערכת יחסים אותה תפסו כמחייבת, וכי הייתה בפועל תלות ביניהם. עוד נפסק, כי גם בהנחה שהשניים חיו תחת קורת גג אחת וניהלו משק בית משותף, אין להסתפק בכך, והיה על המבקש להוכיח כי נתמלאו היסודות שהותוו בהלכה הפסוקה כתנאי לזכאות ידוע בציבור לפיצויים כתלוי – היינו, תלות בפועל. בתוך כך, נקבע כי היה על המבקש להוכיח כי מעבר לחיים תחת קורת גג אחת ניהלו בני הזוג חיי שיתוף כלכלי וקשרו את גורלם הכלכלי זה לזה בפועל, ולא רק ככוונה עתידית. בענייננו, כך נקבע, מלבד אזכור של הסכמי השכירות לא הובאו ראיות כלשהן הנוגעות להתנהלותם הכלכלית בפועל של בני הזוג, להבדיל מכוונותיהם לעתיד. בנסיבות אלה, כך נקבע, יש קושי לסווג את המבקש כתלוי במנוחה וכזכאי לפיצוי מכוח סעיף 78 לפקודה. לפיכך, התקבל ערעור המבטחת ותביעת המבקש כתלוי במנוחה נדחתה.

על פסק דין זה נסבה בקשת רשות הערעור שלפנינו.

הבקשה דנן

10. המבקש טוען כי פסק דינו של בית המשפט המחוזי שגוי, בהיותו עומד בסתירה להלכה מחייבת של בית משפט זה, וכן בשל התערבותו בקביעות עובדתיות של בית משפט השלום. לעמדת המבקש, בעניין לינדורן נקבע כי פיצוי לתלויים יכול להינתן בגין תלות בפועל או תלות בכוח, כאשר הפיצוי ייפסק עבור התלות שהוכחה. המבקש מדגיש כי מדובר בשתי אפשרויות נפרדות, וכי בניגוד לפסיקת בית המשפט המחוזי, אי הוכחת תלות בפועל אינה מאיינת את תביעת התלויים כולה, אלא אך משפיעה על היקף הפיצוי שייפסק. לעמדת המבקש, בעניינו מתקיימת בהכרח תלות בכוח, שהרי אלמלא התאונה הוא והמנוחה היו נישאים, וככאלה היו מחויבים לדאוג לפרנסת התא המשפחתי. כן נטען, כי שגה בית המשפט המחוזי בקבעו כי לא התקיימה תלות בפועל, וזאת לנוכח אופייה של המערכת הזוגית שניהלו בני הזוג במשך למעלה משנתיים, וכי ממילא כאמור, קביעה זו יכולה הייתה, לכל היותר, לשלול את הפיצוי בעבור התקופה שבין מועד התאונה ועד למועד הנישואין, אך לא לקעקע את התביעה כולה.

יצוין כי הורי המנוחה הגישו הודעה שלפיה הם "מסכימים עם המצב המשפטי והעובדתי כפי שעולה מבקשת רשות הערעור ויכבדו כל פסק דין שינתן בתיק זה".

תשובת המבטחת

11. המבטחת מתנגדת לבקשה, וטוענת כי המבקש מעולם לא העלה את הטענה שהוא והמנוחה היו "ידועים בציבור", אלא אך טען כי לנוכח אירוסיהם יש לראותו כמי שהיה צפוי להיות תלוי בה. בנסיבות אלה, כך נטען, עניינה של בקשה זו הוא בהרחבת סעיף 78 לפקודה, כך שהמונח "בני זוג" יכלול אף בני זוג שהיו מאורסים, אף אם לא היו נשואים או "ידועים בציבור" באותה העת. לטענת המבטחת, לגישה זו אין יסוד בפסיקה ודינה להידחות.

12. המבטחת מוסיפה וטוענת כי לצורך הכרה בזכות לפיצוי מכוח סעיף 78 לפקודה, על התובע להוכיח בשלב ראשון כי הוא נמנה על התלויים המנויים בסעיף זה – בן זוג (לרבות ידועים בציבור), הורה או ילד של המנוח. בשלב שני, כך נטען, יש לבחון את שאלת התלות. ואולם, בענייננו, כך נטען, בית המשפט המחוזי קבע כי בית משפט השלום דילג על השלב הראשון, וכלל לא בחן את השאלה אם המנוחה והמבקש היו ידועים בציבור, ואך הסתפק בקביעה כי די בסיכוי שהייתה עשויה להתקיים ביניהם תלות עתידית לצורך הזכאות מכוח סעיף 78 לפקודה. עוד נטען, כי בית המשפט המחוזי דן בשאלה זו והשלים את החסר שנוצר בכך שקבע כי לא הוכח שהמנוחה והמבקש חיו חיי שיתוף כלכלי וקשרו את גורלם, בהיבט הכלכלי, האחד עם השנייה.

13. המבטחת מוסיפה וסומכת ידיה על קביעתו של בית המשפט המחוזי שלפיה לשם הכרה בזכאות לפיצוי כתלוי מכוח סעיף 78 לפקודה נדרשת תלות בפועל, ואין להסתפק בתלות בכוח. נטען כי בעניין לינדורן נקבע באופן מפורש כי תלות בפועל היא תנאי מקדמי להכרה בידוע בציבור כתלוי.

דיון והכרעה

14. כידוע, רשות ערעור ב"גלגול שלישי" תינתן במקרים שבהם מתעוררת שאלה עקרונית בעלת חשיבות משפטית או ציבורית החורגת מעניינם הפרטני של הצדדים להליך, או כאשר מתן רשות ערעור נדרש במטרה למנוע עיוות דין (ראו: תקנה 148א לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 (להלן: התקנות); רע"א 103/82 חניון חיפה בע"מ נ' מצת אור (הדר חיפה) בע"מ, פ"ד לו(3) 123 (1982)). אני סבורה כי הבקשה

שלפנינו אכן באה בגדר מקרים אלה, וזאת בשל הצורך העולה מבקשה זו להבהיר ולחדד את המבחנים להכרה בבן זוג כתלוי לעניין סעיף 78 לפקודת הנזיקין. לפיכך, ראיתי לדון בבקשה דנן כאילו ניתנה הרשות לערער והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה, וזאת מכוח סמכותי לפי תקנה 149(2)(ב) לתקנות.

אקדים ואציין כי לגישתי דין הערעור להתקבל באופן חלקי, וכך אציע לחברי לעשות – הכול כפי שיפורט להלן.

תביעת תלויים לפיצוי מכוח סעיף 78 לפקודת הנזיקין

15. זכותם של התלויים לפיצויים מוסדרת בסעיף 78 לפקודת הנזיקין, אשר קובע כדלקמן:

”זכותם של תלויים לפיצויים
גרמה עוולה למותו של אדם, והיה אותו אדם, אילולא מת,
זכאי אותה שעה לפיצויים לפי פקודה זו בעד חבלת גוף
שגרמה לו העוולה – יהיו בן זוגו, הורו וילדו זכאים
לפיצויים מן האדם האחראי לעוולה.”

16. סעיף זה חל גם במקרה של “תאונת דרכים”, וזאת מכוח סעיף 4(א) לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים. בניגוד לתביעת העיזבון, זכותם של התלויים לפיצויים היא זכות עצמאית כנגד מזיק שגרם למות המנוח בבצעו מעשה עוולה. זכותם היא לפיצוי בשל כך שמטה לחמם נשבר עקב מות מפרנסם (ראו: ע”א 460/91 קרנית נ’ עיזבון בוטקילה, פ”ד מו(4) 482, 476 (1992); עניין לינדורן, בעמ’ 24 ו-27; דוד קציר פיצויים בשל נזק גוף ב 1047-1050 (2003)). פיצויים אלה נפסקים, אפוא, לתלוייו של המנוח, בגין הנזק הממוני שנגרם להם עקב פטירתו (ראו למשל: ד”נ 24/81 חונוביץ נ’ כהן, פ”ד לח(1) 421, 413 (1984); ע”א 64/89 גבאי נ’ לחון, פ”ד מח(4) 681, 673 (1994); עניין לינדורן, בעמ’ 28).

17. כדי לזכות בפיצויים בגין אבדן תלות במנוח מכוח סעיף 78 לפקודה, על התובע הטוען לתלות במנוח לעבור שתי משוכות.

בשלב הראשון, עליו להראות כי הוא נמנה על התלויים המנויים בסעיף 78 לפקודה, היינו, כי הוא בן זוגו, הורו או ילדו של המנוח שמת בשל מעשה העוולה. בהקשר זה חשוב להדגיש לענייננו כי לפי פסק הדין בעניין לינדורן, המונח “בן זוג” שבסעיף זה כולל גם ידועים בציבור.

18. בשלב השני, נדרש התובע להוכיח את עצם היותו תלוי במנוח (בכוח או בפועל כפי שיובהר בהמשך), ואת היקף התלות בהתאם להיקף הנזק שנגרם לו כתוצאה ממות המנוח. הדיון בשלב זה הוא עובדתי בעיקרו וייבחן על פי הכלל הקבוע בסעיף 80 לפקודת הנזיקין, שלפיו הפיצויים לתלויים יינתנו "בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה" (ראו: ע"א 8961/16 פלוני נ' המאגר הישראלי לביטוח חובה, פסקה 4 לחוות דעתו של השופט י' עמית (14.6.2017)).

19. מהאמור עד כה עולה כי לשם הכרעה בתביעת תובע לפיצויים מכוח סעיף 78 לפקודה, על בית המשפט לבחון בשלב ראשון אם התובע הוא בן זוג, הורה או ילדו של המנוח. ככל שהתשובה לשאלה זו נמצאת חיובית, על בית המשפט לעבור לשלב השני ולבחון האם התובע היה תלוי במנוח שנפגע באירוע הנזיקי ומהו היקף התלות.

20. לפיכך, בענייננו, בית משפט השלום צריך היה לבחון בשלב ראשון אם המבקש והמנוחה היו ידועים בציבור, וזאת בהתאם למבחנים שנקבעו לעניין זה בפסיקה. ככל שהתשובה לכך הייתה נמצאת חיובית, אז ורק אז, היה עליו לבחון אם בעקבות פטירת המנוחה בתאונה נגרם למבקש הפסד ממון כמפורט בסעיף 80 לפקודה.

21. ואולם, בית משפט השלום לא קבע ממצא ברור בשאלה הראשונה והמקדימה – האם בני הזוג היו ידועים בציבור. כל שנקבע לעניין זה הוא כי פניהם של בני הזוג היו למיסוד מערכת היחסים ביניהם, וכי משכך זכאי המבקש לפיצויים בהיותו תלוי במנוחה. בית המשפט המחוזי עמד אמנם על החסר בפסק דינו של בית משפט השלום, אך אף הוא לא הפריד בפסק דינו בין שני השלבים השונים שצוינו לעיל, ולמעשה קבע כי המבקש והמנוחה לא היו ידועים בציבור מאחר שלא התקיימה ביניהם תלות בפועל (ראו בפסקה 16 לפסק דינו של בית המשפט המחוזי).

22. בנסיבות אלה, הן פסק דינו של בית המשפט השלום והן זה של בית המשפט המחוזי אינם יכולים לעמוד. להלן אעמוד אפוא ביתר פירוט על המבחנים הכלולים בכל אחד מהשלבים בהם צריך היה לדון על-מנת להכריע בתביעת המבקש.

שלב ראשון: מיהו "בן זוג" הזכאי לפיצויים מכוח סעיף 78 לפקודה?

23. אפתח אפוא בשלב הראשון, שבו על בית המשפט לבחון את השאלה אם המבקש היה בן זוגה של המנוחה. כפי שצוין לעיל, בעניין לינדורן נקבע כי המונח "בן זוג" בסעיף

78 לפקודה כולל הן בני זוג נשואים והן בני זוג ידועים בציבור. מאחר שבענייננו אין מחלוקת שהמבקש והמנוחה לא היו נשואים בעת התאונה, השאלה אותה יש לברר היא אם הם היו ידועים בציבור באותה העת.

מהו מוסד הידועים בציבור ומיהם הידועים בציבור – בשאלות אלה אדון להלן.

מוסד הידועים בציבור – רקע כללי

24. במשפט הישראלי, "ידועים בציבור" הוא כינוי כולל לבני זוג שהיחסים ביניהם מדמים יחסים שבין בני זוג נשואים, ואולם הם אינם נחשבים לנשואים מן הבחינה המשפטית (שחר ליפשיץ הידועים-בציבור בראי התיאוריה האזרחית של דיני המשפחה 17 (2005); פנחס שיפמן "זוגיות יחד ולחוד – אוטונומיה בתוך אינטימיות" משפט ועסקים כד 341, 344 (צפוי להתפרסם ב-2021)). מוסד זה נחשב לאחד מן התוצרים המובהקים של הדין האזרחי החילוני במדינה; הוא יצירה משפטית ישראלית פרי החקיקה והפסיקה (ראו: בג"ץ 693/91 אפרת נ' הממונה על מרשם האוכלוסין במשרד הפנים, פ"ד מז(1) 749, 784 (1993); ליפשיץ, שם). המניעים העיקריים להיווצרותו ולביסוסו של מוסד הידועים בציבור הם דרישות הדין הדתי בענייני נישואין וגירושין, והתנגדות חלק מהזוגות לנישואין דתיים או לנישואין בכלל (ראו: חמן פ' שלח "בן הזוג הידוע בציבור" משפטים ו 119, 130-135 (התשל"ה-התשל"ו); עניין אפרת, בעמ' 784-785 והאסמכתאות המובאות שם).

25. יודגש, כי המושג "ידועים בציבור" מתאר מצב עובדתי, ואין הוא בגדר סטטוס. הוא אמנם גורר תוצאות משפטיות שונות אך הוא אינו משנה את מעמד האישי של הצדדים (ראו: ע"א 384/61 מדינת ישראל נ' פסלר, פ"ד טז 102 (1962); מנשה שאוה "הידועה בציבור כאשתו" – הגדרתה, מעמדה וזכויותיה" עיוני משפט ג 484, 500-501 (תשל"ג); אליהו מצא "ידיעת הציבור ו'הידועה בציבור'" עיוני משפט ב 230, 231-230 (תשל"ב); להרחבה ראו: בנציון שרשבסקי ומיכאל קורנאלדי דיני משפחה ב 1079, 1088-1090 (2016)).

26. זאת יש להדגיש – להכרה בבני זוג כ"ידועים בציבור" השלכות משמעותיות, הן במישור היחסים הפנימיים בין בני הזוג, והן במישור היחסים החיצוניים בינם לבין צדדים שלישיים (להרחבה ראו: ליפשיץ, בעמ' 89-92, 227-231).

במישור היחסים הפנימיים יצוין בתמצית כי השלכות מרכזיות של הכרה בבני זוג כידועים בציבור הן החלת הלכת שיתוף הנכסים עליהם (ראו: ע"א 52/80 שחר נ' פרידמן, פ"ד לח(1) 443 (1984)) ובכלל זה הזכויות הפנסיוניות שלהם; הכרה בחובת תשלום מזונות אזרחיים ביניהם (ראו: רע"א 8256/99 פלונית נ' פלוני, פ"ד נח(2) 213 (2003)); וכן השוואת זכויות הירושה של ידועים בציבור לאלו של בני זוג נשואים על בסיס סעיף 55 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965 (ראו: ע"א 714/88 שנצר נ' ריבלין, פ"ד מה(2) 89 (1991); ע"א 1717/98 בלאו נ' פוזש, פ"ד נד(4) 376 (2000)).

במישור היחסים החיצוניים, ההשלכות המרכזיות של הכרה בבני זוג כידועים בציבור הן מתן זכויות ירושה וההשלכות הנגזרות על צדדים שלישיים בשל כך (ראו: עניין בלאו); זכאות לקצבת שארים; הכרה בדיירות מוגנת (ראו: ע"א 481/73 רחנברג, בתוקף תפקידו כמנהל עזבון המנוחה נ' אפרים (ארנסט) שטסל, פ"ד כט(1) 505 (1974)); הקלות במיסוי; סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה לאשר הסכמי ממון בין ידועים בציבור (ראו: רע"א 6854/00 היועץ המשפטי לממשלה נ' זמר (2.7.2003)); פרשנות המונח "בן זוג" כמשתרע גם על ידועים בציבור לעניין סעיף 78 לפקודת הנזיקין (ראו: עניין לינדורן); ופרשנות המונח "קרוב" שבחוק מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג-1963 ובתקנות מס שבח מקרקעין (מס רכישה), התשל"ה-1974, בכל הנוגע לפטור ממס שבח וממס רכישה (ראו: ע"א 2622/01 מנהל מס שבח מקרקעין נ' לבנון, פ"ד נז(5) 309 (2003)).

27. לאור השלכות משמעותיות אלה, נראה כי יש לנקוט משנה זהירות בטרם הכרזה על בני זוג כידועים בציבור, ויש להיצמד למבחנים שנקבעו בעניין זה בפסיקה (ראו למשל: רע"א 9755/04 ביטון נ' קצין תגמולים, פסקה 22 לחוות דעתו של המשנה לנשיא א' ריבלין (31.8.2008)).

מי הם הידועים בציבור?

28. השאלה מי נחשב ל"ידוע בציבור" היא שאלה סבוכה ומורכבת. הקושי נובע מהעדרה של הגדרה אחידה ושיטתית של מושג זה בחקיקה הישראלית, וכן מהעדר הגדרה ברורה וממצה של הזכויות והחובות אשר נובעות ממערכת יחסים זו (ראו: עמ"ש 418-12-08 ט.ג. נ' ג.ג., בפסקה 10 לחוות דעתי (8.3.2009)). עמד על כך המשנה לנשיא מ' זילברג בצינינו כי:

"הגדרתה המשפטית המדויקת של 'ידועה בציבור' כאשתו, היא קשה כקריעת ים סוף, או בלתי אפשרית

כפתרון בעיית ריבוע העיגול. ניתנו לנו שלושה נתונים: ידועה, בציבור, כאשתו, ולא נתפרש לנו לא מקורו של הידוע, לא זהותו של הציבור, ואף לא מהותה של 'האישות', שהציבור-הידוע מייחס לזוג הבלתי-נשוי. הוזה אומר: משלושה נעלמים, עלינו לעשות נגלה אחד" (ע"א 42/65 דרדיאן נ' "עמידר", פ"ד יט(3) 259, 261 (1965)).

29. בעבר, נחלקו הדעות סביב השאלה האם על בן הזוג הטוען להיותו ידוע בציבור להוכיח כי הציבור חושב, בטעות, כי הוא ובת זוגו נשואים כדין (ראו: שאוה, בעמ' 500-495; מצא, בעמ' 232-238; שרשבסקי וקורינאלדי, בעמ' 1074-1075). היו מי שסברו כי אין להכיר בבני זוג כידועים בציבור אם הוכח שהציבור יודע שהשניים אינם נשואים (ראו למשל: חוות דעתו של השופט ב' הלוי בעניין דרדיאן). לעומתם, היו מי שהחזיקו בעמדה שלפיה ידיעת הציבור בנדון איננה מעלה או מורידה לעניין זה, וניתן להכיר בבני הזוג כידועים בציבור אף אם הציבור יודע שהם אינם נשואים (ראו למשל: חוות דעתו של השופט מ' לנדוי בבג"ץ 73/66 זמולון נ' שר הפנים, פ"ד כ(4) 645, 672 (1966); חוות דעתו של הנשיא ש' אגרנט בבג"ץ 243/71 אייזיק נ' שר הפנים, פ"ד כו(2) 33, 39-40 (1972)). בהקשר זה צוין כי "יש טעם רב בהשקפה כי אין לגזור גורלם של בני זוג 'ידועים בציבור' על פי חריצותם של הולכי רכיל, אלא יש להכריע בזכויותיהם על פי טיב הקשר שהתקיים ביניהם והמהות האמיתית של יחסיהם" (ראו: ע"א 481/73 רוזנברג נ' שטסל, פ"ד כט(1) 505, 509 (1974)).

הגישה השנייה היא זו שקנתה לה, ברבות הימים, אחיזה בפסיקה (ראו: ע"ם 4614/05 מדינת ישראל נ' אורן, פ"ד סא(1) 211, 243 (2006); עניין ס.ג., בפסקה 13 לחוות דעתי), כך שהיום אין כל משמעות או חשיבות להשתקפות יחסי בני הזוג בעיני הציבור.

30. יתר על כן, בפסיקה מאוחרת יותר, הובהר כי המבחן הרלוונטי לבחינת השאלה אם בני זוג הם ידועים בציבור הוא מבחן סובייקטיבי הבוחן את אומד דעת הצדדים לגבי טיב מערכת היחסים ביניהם. בעניין ס.ג. עמדתי על כך שההגדרה המתאימה כיום למושג "ידועים בציבור" היא זו – בני זוג אשר החליטו, בין במפורש ובין במשתמע, להחיל על עצמם את מרבית התוצאות האזרחיות-כלכליות של מוסד הנישואין והשלכות הגירושין, מבלי לקבל מעמד של נישואין (ראו: שם, בפסקה 11; וראו גם: עניין ביטון, בפסקה 18; ע"א 3352/07 בנק הפועלים נ' הורש, פ"ד סג(3) 248, 278-279 (2009); בע"מ 2478/14 פלונית נ' פלונית, בפסקאות 36-37 (20.8.2015); ליפשיץ, בעמ' 65).

[במאמר מוסגר, אציין כי על רקע האמור, נראה שהשימוש במונח "ידועים בציבור" לתיאור מערכת היחסים המתוארת לעיל הוא ארכאי ואף מטעה. משכך, בעניין ג. הצעתי לשנות מונח זה ולכנות את מערכת היחסים הנדונה כ"שותפות זוגית". אני סבורה כי מונח זה משקף נכונה את המשמעות המשפטית המיוחדת הנובעת מחייהם המשותפים של בני זוג שאינם נשואים זה לזה, אשר הסכימו (במובן המשפטי) להחיל על מערכת היחסים ביניהם את מרבית הזכויות והחובות הכלכליות של מוסד הנישואין].

31. ההכרעה אם בני זוג אמנם החליטו והסכימו להחיל על מערכת היחסים ביניהם את מכלול החובות והזכויות הכלכליות הנובעות ממוסד הנישואין, ולפיכך כי הם "ידועים בציבור", תבוסס, מטבע הדברים, על ראיות המלמדות על אומד דעתם. בהקשר זה, נודעת חשיבות מיוחדת לשאלה אם בני הזוג קיימו משק בית משותף וניהלו חיי משפחה (ראו: ע"א 621/69 נסיס נ' יוסטר, פ"ד כד(1) 617, 621 (1970); כן ראו שאוה, בעמ' 495; שרשבסקי וקורנאלדי, בעמ' 1079), ואולם, נתונים אלה ישמשו אך כאינדיקציות לבחינת אומד דעתם של הצדדים, וזאת בין יתר הנסיבות והראיות הרלוונטיות לבחינת שאלה זו (ראו והשוו: ע"א 79/83 היועץ המשפטי לממשלה נ' שוקרן, פ"ד לט(2) 690, 694-695 (1985); ע"א 107/87 אלון נ' מנדלסון, פ"ד מג(1) 431, 434 (1989); ע"א 11902/04 חסין נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, בעמ' 4 (14.8.2007)).

32. בהקשר זה, אעיר כי לגישתי, כאשר נבחן עניינם של בני זוג, לרוב צעירים אך לא רק, הנמצאים בראשית דרכם הזוגית, ואשר בוחרים מטעמים שונים לעבור לגור ביחד (כגון, לשם מימוש עצם הרצון להתגורר יחדיו; בחינת התאמתם בניהול משק בית משותף; תקופת ניסיון לקראת נישואין; חיסכון במשאבים משותפים, ועוד), יש מקום לנקוט במשנה זהירות בטרם יוכרו כ"ידועים בציבור", על כל המשמעויות וההשלכות המשפטיות והכלכליות הנגזרות מכך. מערכות יחסים אלה, אשר כאמור נפוצות ביותר בעידן המודרני, ושבמסגרתן בוחרים בני זוג לחיות יחד מבלי להינשא (שלא בשל מניעה חוקית או על רקע מניעים אידיאולוגיים אנטי-ממסדיים), בדרך כלל אינן מושתתות, למצער בשלבים ההתחלתיים שלהן, על הסכמה להחיל על בני הזוג את המשטר המשפטי הנובע ממוסד הנישואין, ואת כל הזכויות הכלכליות הנובעות ממנו (כגון זכויות מסוג פנסיה, חזקת שיתוף, ירושה, מזונות משקמים ועוד. ראו למשל: ע"א 4385/91 טאלם נ' כרמי, פ"ד נ"א(1) 337 (1997); עניין שחר). כפי שציין השופט (כתוארו אז) א' רובינשטיין בעניין ביטון: "יש להיזהר מאוד מלהטיל על בני זוג שבחרו לחיות בזוגיות (רצופת אהבה ככל שתהיה) ללא כוונה ליצור מחויבות משפטית הדומה לקשר נישואין, תוצאות משפטיות מרחיקות לכת" (שם, בפסקה ב' לחוות דעתו).

33. משנה זהירות זה נדרש דווקא מנקודת מבט ליברלית, על-מנת לאפשר צורות חיים שונות ומערכות יחסים מגוונות המאפיינות את חיי הזוגיות בעידן הנוכחי, וזאת מבלי להכביד על בני הזוג באמצעות הטלת מחויבויות משפטיות ארוכות טווח שעה שלא התכוונו לכך.

34. ויודגש: מובן מאליו, כי אין מניעה שבהמשך דרכם המשותפת של בני הזוג המקיימים מערכת יחסים כמתואר לעיל, יהפכו הם ל"ידועים בציבור" על המשמעויות המשפטיות הנגזרות מכך. כפי שצוין בעניין שחר: "נראה לי כי על לוח הזמן הארוך הזה מצויה אי שם נקודת מפנה, אשר ממנה ואילך ניתן להניח, כי בני הזוג גמרו בדעתם לראות את הזכויות בבית בו גרו [...] כמצוי בבעלותם המשותפת [...] ומתוך מכלול הנסיבות כפי שהוכחו, עולה גמירת דעת של שיתוף" (שם, בעמ' 451).

מן הכלל אל הפרט

35. על רקע כל האמור לעיל, על-מנת להכריע אם המבקש זכאי לפיצויים כתלוי במנוחה מכוח סעיף 78 לפקודה, יש לבחון בשלב הראשון אם המנוחה והמבקש היו "ידועים בציבור". לשם כך, יש לבחון תחילה אם המבקש העלה טענה זו (וראו לעיל טענת המבטחת בנדון). ככל שטענה כאמור הועלתה על-ידי המבקש, על בית משפט השלום לבחון את הראיות שהוצגו על-ידי הצדדים, וליישם את המבחנים שפורטו לעיל על ענייננו, היינו – לבחון האם המבקש והמנוחה התכוונו לקיים מערכת יחסים בעלת השלכות משפטיות שונות, ובתוך כך התכוונו להחיל על מערכת היחסים שביניהם את מכלול הזכויות והחובות הכלכליות הנובעות מדיני הנישואין. ככל שהתשובה לכך תימצא שלילית, וייקבע כי בני הזוג לא היו ידועים בציבור, הרי שיש לדחות כבר בשלב זה את תביעת המבקש. לעומת זאת, ככל שהתשובה לכך תימצא חיובית, יש לעבור לשלב השני, שבו תיבחן שאלת התלות של המבקש במנוחה.

במבחנים הרלוונטיים לשלב השני אדון להלן.

השלב השני: הוכחת התלות

36. כזכור, בית המשפט המחוזי קבע כי לשם הוכחת הזכאות לפיצויים כתלוי מכוח סעיף 78 לפקודה, על המבקש להוכיח תלות בפועל במנוחה, היינו כי כבר במועד התאונה הוא היה תלוי בה מבחינה כלכלית. בית המשפט המחוזי קבע כי תלות כאמור

לא הוכחה, ומשום כך, דין תביעתו של המבקש להידחות. ואולם, כפי שיובהר להלן, נראה כי בכך נקלע בית המשפט המחוזי לכלל טעות, שכן לשם הוכחת הזכאות לפיצוי כתלוי נדרש התובע (לאחר שהוכיח כי הוא בא בגדר התלויים המנויים בסעיף) להוכיח תלות בפועל או בכוח, וכי מותו של המנוח קטע את התלות שהתקיימה או מנע את התממשותה של התלות העתידית.

37. מסקנה זו עולה בבירור מלשונו של סעיף 80 לפקודת הנזיקין, הקובע כי "בתובענה לפי סעיף 78 [...] הפיצויים יינתנו בעד הפסד הממון שסבלו למעשה, או עתידים לסבול אותו למעשה" (ההדגשה הוספה, י.ו.). המילה "או" המופיעה בסעיף באה ללמדנו כי הפיצוי יינתן עבור הפסד תלות בפועל שנקטעה עקב מעשה העוולה, וכן עבור הפסד תלות עתידית שהייתה ידועה כבר בעת הפטירה של בן הזוג (ראו גם: ע"א 209/65 'הסנה' חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' רייף, פ"ד כ(2) 393, 401-402 (1966); ע"א 624/71 מדינת ישראל נ' פרידמן, פ"ד כו(1) 718, 722-723 (1972); עניין לינדורן, בעמ' 28; להרחבה ראו: קציר, בעמ' 1110-1116).

38. הדברים האמורים מתיישבים היטב עם תכלית דיני הנזיקין ועם השאיפה להשיב את מצבו של הניזוק לקדמותו. כידוע, חיזיון נפוץ הוא כי בני זוג המקיימים משק בית משותף וחיי שיתוף כלכליים מסכימים כי בתקופה מסוימת רק אחד מהם יפרנס את התא המשפחתי, ואילו בהמשך הדרך בן הזוג השני ייצא אף הוא לשוק העבודה ויתרום לקופה המשותפת את משכורתו. מובן כי בנסיבות אלה, אם אחד מבני הזוג נפטר עקב מעשה עוולה בתקופה שבה לא השתכר בפועל (מפאת לימודים, גידול הילדים, חופשת לידה, תקופת אבטלה או כל טעם אחר), אין בכך כדי לשלול אפריורי את האפשרות של בן הזוג להוכיח כי בעתיד המנוח היה צפוי להשתכר ולהכניס את משכורתו לקופה המשותפת להם, וכי משכך נגרם לו – לבן הזוג התובע – נזק ממון בגין תלות עתידית (ראו למשל: ע"א 20/80 פליישר נ' לקטוש, פ"ד לו(3) 617, 625-626 (1982)). דברים אלה אשר נקבעו בעניינם של בני זוג נשואים בהתייחס לתחולתו של סעיף 78 לפקודה, נכונים אף בעניינם של ידועים בציבור, בהיעדר כל טעם להבחנה לעניין זה בין השניים. אציין בהקשר זה כי לא מצאתי בפסק הדין בעניין לינדורן כל קביעה מפורשת הסותרת את האמור, וכי שאלה זו אף לא נדונה שם. למעשה, אף הנשיא א' ברק ציין באופן מפורש בעניין לינדורן כי "המבחן לזכותו של התלוי הוא בקיומה של תלות בפועל ובסיכויי התלות בעתיד לולא מעשה הנזיקין. על-כן, מקום שבו איש נשוי לא תמך באשתו הנשואה ובנסיבות העניין לא היה גם סיכוי שיתמוך בה בעתיד, זו לא תזכה בפיצוי, כתלויה [...]" (שם, עמ' 34-35; ההדגשות הוספו, י.ו.).

39. בענייננו ועל רקע האמור, ככל שהמבקש יצלח את השלב הראשון, שבמסגרתו עליו להוכיח כי הוא והמנוחה היו ידועים בציבור, יהא עליו להוכיח, בשלב השני, תלות בפועל או תלות בכוח (שהייתה ידועה כבר בעת פטירת המנוחה). הפיצוי שייפסק בהקשר זה הוא כדי התלות שתוכח.

סוף דבר

40. לאור כל האמור לעיל, אציע לחבריי לקבל את הערעור באופן חלקי, במובן זה שהתיק יוחזר לבית משפט השלום על מנת שיבחן, בשלב הראשון, האם ניתן להכיר במבקש כידוע בציבור של המנוחה בהתאם למבחנים שהותוו בפסיקת בית משפט זה ופורטו לעיל; ככל שיימצא כי התשובה לכך שלילית – תידחה תביעת המבקש כבר בשלב זה. לעומת זאת, ככל שהתשובה לכך תימצא חיובית, ימשיך בית המשפט ויבחן, בשלב השני, את השאלה האם המבקש היה תלוי במנוחה ובהקשר זה ניתן יהיה להוכיח תלות בפועל או תלות בכוח, והפיצוי שייקבע יהיה בהתאם לתלות שתוכח.

41. לנוכח התוצאה שאליה הגעתי, אציע כי כל צד יישא בהוצאותיו.

ש ו פ ט

השופט י' עמית:

אני מסכים.

ש ו פ ט

השופט ד' מין:

אני מסכים.

ש ו פ ט

הוחלט כאמור בפסק דינה של השופטת י' וילנר.

ניתן היום, י"א בטבת התשפ"ב (15.12.2021).

ש ו פ ט ת

ש ו פ ט

ש ו פ ט